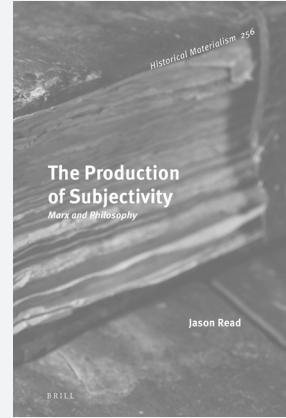


Ei tuotantotapaa ilman subjektiivisuuden tuotantoa



DOI:10.51809/TE.131973

CC BY-NC-ND 4.0

Jason Read: *The Production of Subjectivity. Marx and Philosophy*. Leiden & Boston: Brill, 2022. 428 s.

Subjektiivisuuksien tuottaminen on aina ollut kapitalistisen järjestelmän keskiössä. Subjektiivisuudet ovat myös yksi kapitalismin tutkimuksen mielenkiintoisimpia aihepiirejä. Kirjassaan *The Production of Subjectivity. Marx and Philosophy* filosofian professori Jason Read lähtee tutkimaan nimenomaan tätä ”subjektiivisuuden tuottamista” ja ottaa lähtökohdakseen Karl Marxin ajattelun, mutta laajentaa keskustelua muun muassa Deleuzen ja Guattarin sekä Negrin ja Althusserin kautta.

Kirja kokoaa yhteen Readin julkaistuja tekstejä kahden viime vuosikymmenen ajalta ja se on jaettu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa Read avaa kapitalismin historiallisia ja filosofisia perusteita erityisesti *alkuperäisen kasautumisen* käsitteen avulla. Read etsii Marxin alkuperäistä kasautumista käsittelevistä teksteistä tulkintoja, joissa tuotantosuhteilla ei ole ainoastaan taloudellista merkitystä vaan joissa ne ovat myös yhteiskunnan valtarakenteiden muodostumisen ydintä. Näin luenta alkuperäisestä kasautumisesta mahdollistaa sen, että usein erilleen jääviä ulottuvuuksia voidaan ajatella samaan aikaan: sosiaalisten suhteiden ehdollisuutta, niiden muodostumista yhteentörmäysten kautta (*constitution by encounter*) sekä sosiaalisten suhteiden materiaalisuutta, eli niiden sisällyttämistä tuotantotapaan (Read 2022, 11).

Vaikka kirjan ensimmäinen osa käsittelee filosofiaa ja historiaa pääoman ja työvoiman yhteentörmäysten näkökulmasta, se tuo myös Marxin ajattelun logiikkaa lähemmäs tätä päivää ja kutsuu meitä kysymään, miltä yhteentörmäykset elävän työn ja sitä hallitsevien voimien välillä näyttävät esimerkiksi digitalisoituvassa työelämässä ja alustavälitteisessä työssä. Kysymys motivoi laajemmin myös Readin tulkintaa subjektiivisuuksien tuottamisesta sekä hänen kritiikkiään suhteessa siihen lähestymistapaan, jossa pääoman syntyä tarkastellaan vain tavaramuodon näkökulmasta. Kun työtä lähestytään tavaramuodossa aina valmiiksi annettuna ja olemassa olevana asiana, laiminlyödään ruumiita ja suhteita työvoiman yksiköiksi muuttavien lomittaiten koneistojen analyysi.

Readin mukaan on nimittäin mahdollista löytää alkuperäisen kasautumisen kolmas vaihe. Edellisten tuotantojärjestelmien tuhoavien ja väkivaltaisten lakien perustamisen jälkeen tulee normalisoinnin hetki, joka toteutetaan subjektiivisuuden tasolla. *Pääomassa* Marx (1990, 899) kirjoittaa, että kapitalistisen tuotannon eteneminen kehittää työväenluokan, joka koulutukseltaan, perinteeltään ja tottumukseltaan katsoo tuotantotavan vaatimusten olevan ilmiselviä luonnonlakeja. Pääomasta tuleekin osa jokapäiväistä olemassaoloa juuri subjektiivisuuksia tuottavan alkuperäisen kasautumisen myötä. Ei siis ole tuotantotapaa ilman subjektiivisuuden tuotantoa eikä ”taloutta” ilman valtion, lain, tapojen ja halujen jatkuvaa uusintamista (Read 2022, 3).

Readin tulkinnan vahvuus on se, että hän avaa teoreettista työkalupakkia alkuperäisen kasautumisen ymmärtämiseksi ja luo samalla oman näkökulmansa kapitalismin ymmärtämiseen nimenomaan kohtaamisen ja subjektiivisuuden käsitteiden kautta.

Kirjan toinen osa käsittelee kapitalismia ja subjektiiviteettia ensisijaisesti Deleuzen ja Guattarin ajattelun kautta, jolloin painopiste on siinä, miten kapitalismi jatkuvasti kaappaa takaisin eli ”reterritorialisoi” niitä yhteiskunnallisen elämän alueita ja käytäntöjä, jotka onnistuvat ajoittain pakenemaan sen piiristä. Vaikka kapitalismi toimii rahan ja työn abstraktioiden kautta, myös oleminen, halut ja affektit ovat sille keskeisiä. Kapitalismin kyky sietää aivan kaikkea, kääntää aivan kaikki tavaroiksi, niin skandaalit kuin tabutkin, on itsessään nähtävä subjektiivisuuksiin tuottamisen muotona.

Affektien tarkastelu vaatii kuitenkin nykyään kovaa työtä, jotta se voisi toimia kriittisen ajattelun pohjana: sen tulisi olla anti-individualistista ja sosiaalista, uusliberalistista self-help kulttuuria lähenevän yksilökeskeisen tarkastelun sijaan. Read käyttää subjektiivisuuden ohella transindividuaalisuuden käsitettä, jonka hän lainaa Simondonilta ja Balibarilta. Yhteisöllisyys (*sociality*) on yksilön välttämätön ehto. Juuri individuaation ehtojen – affektien, kielen ja tottumusten – kautta tulemme osaksi myös yhteisöä. Transindividuaalisuus nimeää siis tällaisen yhteisöllisyyden, joka on olemassa vain individuaation kautta, ja toisin päin.

Kolmas osa pureutuu Marxin ja Spinozan väliseen suhteeseen. Read tukeutuu tässä keskeisesti Negrin filosofis-poliittiseen ajatteluun, joka liikkuu niin ontologian, politiikan kuin sosiologiankin kentillä. Readin mukaan Negrin ajattelussa ei seurata sitä hierarkkista asetelmaa, jossa politiikka määritteli filosofian tai politiikka filosofian. Negri ehdottaa (esim. 1996) sen sijaan uutta ymmärrystä vallasta ja työstä ja sitä kautta myös uutta poliittista filosofiaa. Tällainen projekti tarkoittaa myös uudenlaista tapaa tehdä filosofiaa ja suhteuttaa sitä politiikkaan, talouteen ja muihin tiedon muotoihin. Negri eroaa tässä esimerkiksi Althusserista, joka erottaa toisistaan

marxilaisen ”praksiksen filosofian” (*philosophy of praxis*) ja liberaalin ”käytännöllisen filosofian” (*philosophy of practice*) toisistaan. Readin mukaan Negrin positio ei rajoitu kumpaankaan niistä: sen sijaan Negri kehittää toisenlaista praksiksen filosofiaa uuden filosofian praktiikan kautta, jota ei voi kehittää spekulatiivisesti, pelkkänä ajattelun liikkeenä, sillä se on inhimillisen aktiviteetin perustava ulottuvuus. Tällaisen filosofian on kehityttävä ”jatkuvassa kohtaamisessa” sen konstituutiivisten edellytysten ja rajoitteiden kanssa, eli kohtaamisessa maailman aineellisuuden kanssa (Read 2022, 206).

Read avaa jatkuvaa kohtaamista analysoimalla Negrin Spinoza-luentaa, jonka keskeinen osa on Spinozan erottelu jumalan vallan (*potentia*) ja legiislatiivisen vallan (*potestas*) välillä. Koska Spinoza epäilee legiislatiiviselta vallalta sen spekulatiivisen etusijan, tulee Negrin mukaan mahdolliseksi löytää uudenlainen ontologinen perusta. Hän painottaa potentian merkitystä jonakin muuna kuin ontologisena jumalana, olipa se siten immanentti tai transsendentti. Siten Negrin ajattelu on vahvasti materialistinen: toiminta, ruumis, voima ja organisaatio asetetaan etusijalle, pohdiskelun, universaalisuuden ja järjestyksen sijaan. Ei siis ole olemassa alkuperäistä olemisen hierarkiaa, ei määrätyn arvon ihanteellista muotoa, josta käsin arvostella erilaisia vallan singulaarisia ilmaisuja. Päämääränä ei myöskään ole luoda filosofian vastaperinnettä, vaan luoda uutta tulevaisuutta ja vapautta käyttämällä filosofista traditiota välineenä sekä antamalla sen kohdata historian taakkaa ja poliittisia haluja.

Readin kirjan neljännessä osassa käsitellään filosofista antropologiaa ja siirrytään siten vahvemmin elettyjen kokemusten tasolle. Read kysyy, miten Marx ymmärtää ihmisluonnon ja sen, mitä on työläisten ja pääoman ihmisyyttä? Ajatuksena on näin tarkastella nykyteorian tilaa, jota hallitsee uusliberaali humanismi. Siinä yksilöity prekaari työ tuottaa tiettyä kuvaa ihmisluonnosta, jonka keskiössä ovat kilpailu ja oman edun ajaminen. Nämä asenteet ja käytännöt ovat kapitalististen suhteiden seurausta, mutta ne näyttävät vallitsevissa humanistisissa käsityksissä ikään kuin ihmisluontona sinänsä.

Vaikka keskustelua yrittäjän hahmosta uusliberaalissa kapitalismissa on käyty aina Michel Foucault'n Collège de France -luennoista asti, on aihe kutkuttavan ajankohtainen. Ihanteellinen yrittäjähahmo ei identifioitu mihinkään tiettyyn yritykseen, vaan pelkästään mahdollisuuteen ja kykyyn tehdä työtä (mt. 372). Alustavälitteinen työ on tästä otollinen esimerkki: ”kevytyrittäjänä” tehtävä työ mahdollistaa tehokkaasti eri alustojen yhtäaikaista käytön ja eri palveluiden, kuten kuljetuksen ja siivouksen, myymisen suunnasta toiseen. Olemalla yritteliäs ja kekseliäs sekä arvaillemalla taloutta ohjaavia algoritmeja kevytyrittäjä pyrkii olemaan ripeä, haalimaan parhaan keikat ja saamaan mahdollisimman hyvät arviot suoritukselleen samalla, kun tämä yritteliäisyys tuottaa dataa ja ruokkii algoritmeja.

Keskeisin ongelma tässä ”työläissubjektin yritteliääksi tekemisessä” (Viren 2018, 209) on se, että työtä tekevät eivät näe itseään poliittisessa mielessä työläisinä, jotka voisivat hyötyä solidaarisuudesta ja kollektiivisesta järjestäytymisestä vaan ensisijaisesti ”yhden hengen yhtiönä”. Tämä tehokas subjektifikaatiostrategia on mahdollistanut muun muassa pätkätyöt ja hyvinvointijärjestelmien alasajon, kuten Readkin huomauttaa (Read 2022, 316). Uusliberaali politiikka yleistää yrittäjän, investoinnin ja riskin finanssipääoman kehityksen ulkopuolelle, ulottuen ihmisten jokapäiväisiin suhteisiin saakka ja onnistuu näin häivyttämään kapitalistisen riiston tosiasiallisuuden. Yritys kritisoida uusliberalismia on tämän vuoksi tehoton, jos sitä pidetään ideologiana. Sen sijaan uusliberalismin vastustamisen täytyy ottaa vakavissaan se tapa, jolla uusliberalismi on muuttanut työn subjekteja ja sosiaalisia suhteita, sekä rajoittanut horisonttiamme suhteessa siihen, minkä miellämme mahdolliseksi. Siksi myös poliittisen vastauksen uusliberalismille on lähdeittävä liikkeelle subjektiiivisuuden, vapauden, ja mahdollisuuksien horisontin tuottamisen maastosta.

Readin kirja on laaja, mutta se on läpensä mielenkiintoista ja inspiroivaa lukemista. Toistoa esiintyy jonkin verran, mutta se auttaa juurruttamaan ja selkeyttämään Readin keskeisiä näkökulmia subjektiiivisuuden analysoimiseen. Toistoista

huolimatta Read onnistuu säilyttämään liikkeen työssään ja kirjoittamisessaan: subjektiiivisuutta tarkastellaan monen eri ajattelijan kirjoituksia hyödyntäen ja samalla luovasti tuomalla yhteen eri perinteistä ja harvoin dialogia käyviä ajattelijoihin. Myös kohtaamisten painottaminen, preindividuaalin ja transindividuaalin dynaamisen liikkeen kanssa kulkeminen sekä materialistinen käsitys voiman, ruumiin ja affektien roolista nykykapitalismissa luovat notkean lopputuloksen.

Voisi kuitenkin myös panna merkille, että ajatus halusta kantavana voimana mahdollisuuksien ja subjektiiivisuuksien ajattelemisessa liippaa hyvin läheltä joitakin aikamme feministisiä keskusteluja. Esimerkiksi Veronica Gagon (2020) *Feminist International: How to change everything* kytkeytyy monin tavoin samoihin ajattelijoihin (Negri, Spinoza, Deleuze, Guattari) kuin Readinkin kirja – Read ei kuitenkaan itse näitä keskusteluja huomioi. Lisäksi voisi sanoa että juuri Gago antaa esimerkiksi spinozalaisille käsitteille uutta voimaa puhumalla feministisestä potentiasta (ks. myös Seikkula & Maury 2023). Samoin mieleenpainuvat teokset, jotka käsittelevät subjektiiivisuuden tuotantoa operaation ajatteluperinteen lähtökohdista kuten Kathi Weeks *Constituting Feminist Subjects* (1998) tai Sandro Mezzadran kirja *In the Marxian Workshops: Producing Subjects* (2018), eivät saa sijaa Readin teoreettisessa työssä. Tämä on silmiinpistävä.

Readin kirja on teoriantäyteinen ja tärkeä oppitunti kaikille, jotka haluavat ymmärtää Marxin ajankohtaisuutta nykyisessä luovuutta, kommunikaatiota ja yrittäjäyyttä korostavassa kapitalismissa. Se onnistuu erinomaisesti osoittamaan, että vaikka mielihalut, elämäntavat ja aiomukset ovat tuotantotavan luomia ilmiöitä, ne samaan aikaan myös luovat ja uusintavat kyseistä tuotantotapaa. Tämän takia tietynlaisen subjektiiivisuuden tuottaminen on nykykapitalismin elintärkeää. Toisaalta teos tuo esiin sen, että pääoman ja tuotantotapojen uusiutuminen ei ole millään tavoin itsestään selvää. Kontingenssi muistuttaa meitä, että asiat voivat olla myös toisin. ■

KIRJALLISUUS

- Gago, Veronica (2020) *Feminist International. How to Change Everything*. London, Verso.
- Marx Karl (1990) *Capital, volume I*. London: Penguin Books.
- Mezzadra, Sandro (2018) *In the Marxian Workshops: Producing Subjects*. London: Rowman & Littlefield International.
- Negri, Antonio (1996) Notes on the evolution of the thought of the later Althusser. Käännös: Olga Vasile. Teoksessa: *Postmodern Materialism and the Future of Marxist Theory*, A. Callari ja D. Ruccio (toim.), 51-69. Hanover: Wesleyan.
- Read, Jason (2022) *The Production of Subjectivity. Marx and Philosophy*. Leiden, Boston: Brill.
- Seikkula, Minna & Maury, Olivia (2023) Kumouksellinen feminismi. *Tiede & Edistys* 48(1), 2–10.
- Viren, Eetu (2018) *Raha ja työvoima*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Weeks Kathi (2018 [1998]) *Constituting Feminist Subjects*. London: Verso.